

גמרא סדורה

מסכת שבת

סוגיות הכנה לקבלת התורה

פרק ט' דפים פו: - פט:

לימוד סוגיות אלו מוקדשים
לע"נ כל רבותי זצוק"ל שזכיתי שהאירו
לי פנים והיו לי כמלאכי ה' צבאות
ללימוד תורה ויראת שמים

המהדורה המעניקה חווית הצלחה
ומאהיבה את הגמרא על לומדיה

יוצא לאור על ידי עמותת "וכל בניך לימודי ה'"

כו אייר תש"פ

בהצלחה - יגעת ומצאת - תאמין!!!

להארות והערות
דניאל ברק ווינט
טל' - 0526071122
דוא"ל vinetdb81@gmail.com
עתניאל ד.נ. הר חברון 9040700

תודה רבה לכל הלומדים שהעירו הערות והארות,
בזכותם מהדורה זו טובה יותר.
ובייחוד לרב נתנאל אריאל שהגיה, העיר והאיר הארות רבות בכשרון רב,
את כל מסכת שבת, אני מודה לו ולכולם

כל הזכויות שמורות
על הניקוד, הפיסוק החלוקה לסוגיות, פסקאות, עיצוב ועימוד,
שמורות לעמותת "וכל בניין לימודי ה'" ולדניאל ברק ווינט.

15. פו, ב - פח, א

רפ"י

בו' בחדש כו'. דהא דכתיב
ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא
אל משה ביום השביעי סבירא
להו כר' יוסי הגלילי דאמר בפ"ק
דיומא (דף ד.) זה היה מעשה אחר
עשרת הדברות ור' יוסי סבירא
ליה דמשה וכל ישראל עומדים
לקבל עשרת הדברות ולא בא
הכתוב אלא לחלק כבוד למשה:
כתיב הכא. הזה הזה לגזירה
שזה:

מה להלן. זכור את היום הזה
בעצמו של יום הזכירה דיציאת
מצרים נאמר להו כדכתיב הזה
אף כאן בעצמו של יום הזכירה
דשבת נאמר להן זכור את יום
וגו':

בקביעא דירחא. באיזה יום
הוקבע החדש: משום חולשא
דאורחא גרסינן:

בתרי בשבא אמר להו ואתם תהיו
לי. ומשה עלה ויקרא אליו כל
הענין עד אלה הדברים אשר
תדבר וגו' הדברים האלה נאמרו
לו למחרת ביאתם כדאמרינן כל
עליותיו בהשכמה היו ואפי' למאן
דלית ליה בהשכמה ירד דלא
אקיש אית ליה בהשכמה עלה
דהא בהדיא כתיב קרא:

בתלתא אמר להו מצות הגבלה.
שהדברים שנאמרו לו בשני ירד
לערב ואמרן לישראל כדכתיב
ויבא משה ויקרא לזקני העם וגו'
ולמחרת השכים ועלה וישב משה
את דברי העם וגו' כדאמר כל
עליותיו בהשכמה היו ובו ביום
נאמר לו הנה אנכי בא אליך בעב
וגו' ומצות הגבלתם דהשמרו לכם
עלות בהר אע"פ שהיא כתובה
אחר וקדשתם היום ומחר שהיא
מצות פרישה קודם לכן נאמרה
דכתיב בההיא עלייה שעלה
בשלישי להשיב להקב"ה דברי
העם דנעשה (ונשמע) הנה אנכי
בא אליך וסיפא דקרא ויגד משה
את דברי העם וגו' וכי מה דברי
העם יש כאן אלא מצות הגבלה
נאמר לו בו ביום ולקמן תניא לה
הכי ולערב אמרה לישראל
ולמחרת בד' השכים ועלה והגיד
שקבלו עליהם מצות הגבלה
ונאמרה לו מצות פרישה
וקדשתם היום ומחר ואע"פ שיש
עוד ג' ימים עד יום שבת האמרינן
לקמן לר"י דמשה הוסיף יום
אחד מדעתו:

היום ומחר. משמע בה' נאמר לו
לפרוש ה' וו':

אמר לך ר' יוסי. לעולם ברביעי
נאמר לו לפרוש ד' וה' והוא
הוסיף יום אחד והשכים הקב"ה
לדעתו:

ופירש מן האשה. לגמרי לאחר
מתן תורה מיד משפירש עם
חביריו שוב לא חזר לתשמיש:

תנו רבנן:

"בששי בחדש - ניתנו עשרת הדברות לישראל."

רבי יוסי אומר:

בשבועה בו."

אמר רבא:

דכולי עלמא בראש חדש אתו למדבר סיני,

כתיב הכא: **"ביום הזה באו מדבר סיני"** ²⁹⁵ (שמות יט, א),

וכתיב התם: **"החדש הזה לכם ראש חדשים"** ²⁹⁶ (שמות יב, ב),

מה להלן: ראש חדש,

אף כאן: ראש חדש.

ודכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל,

כתיב הכא: **"זכור את יום השבת לקדשו"** (שמות כ, ח),

וכתיב התם: **"ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה"** ²⁹⁷ (שמות יג, ג),

מה להלן - בעצומו של יום,

אף כאן - בעצומו של יום.

כי פליגי בקביעא דירחא.

רבי יוסי סבר: בחד בשבא איקבע ירחא.

ובחד בשבא - לא אמר להו ולא מידי, משום חולשא דאורחא.

בתרי בשבא - אמר להו: **"ואתם תהיו לי ממלכת כהנים"** ²⁹⁸ (שמות יט, ו).

בתלתא - אמר להו: מצות הגבלה.

בארבעה - עבוד פרישה.

פז, א

ורבנן סברי: בתרי בשבא איקבע ירחא.

בתרי בשבא - לא אמר להו ולא מידי, משום חולשא דאורחא.

בתלתא - אמר להו: **"ואתם תהיו לי"** (שמות יט, ו).

בארבעה - אמר להו: מצות הגבלה.

בחמישה - עבוד פרישה.

מיתיבי:

"וקדשתם היום ומחר" ²⁹⁹ (שמות יט, ז),

קשיא לרבי יוסי!

אמר לך רבי יוסי:

יום אחד הוסיף משה מדעתו.

דתניא:

"שלשה דברים עשה משה מדעתו,

והסכים הקדוש ברוך הוא עמו: הוסיף יום אחד מדעתו.

ופירש מן האשה.

ושבר את הלוחות."

"הוסיף יום אחד מדעתו."

²⁹⁵ בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני

²⁹⁶ החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה

²⁹⁷ ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ

²⁹⁸ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל

²⁹⁹ ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר וקבסו שמלתם

רפ"י

מאי דריש?

אף היום צריך להיות לילו עמו
והא לא אפשר:
וקבע להם זמן. אימתי ידבר
עמהם:
אמרה תורה והיו נכונים וגו'.
פירשו מנשותיהן:
ולא קבע לי זמן. לדבורו שאוכל
לפרוש קודם לכן:
לאהליכם. להתיר נשותיכם
לתשמש שאסרתי לכם:
בן נכר. מומר שנתנכרו מעשיו
לאביו שבשמים:
התורה כולה. תלויה בלוחות
הללו וישראל מומרים על אחת
כמה וכמה שאינם כדי לה:
אשר. אישור שאישרו ושיבחו
על שבירתן:
ה"ג והיו נכונים ליום השלישי
ול"ג והיו נכונים לשלשת ימים:

"היום ומחר" (שמות יט, י) - היום כמחר;
מה "למחר" - לילו עמו,
אף "היום" - לילו עמו.
ולילה דהאידנא נפקא ליה,
שמע מינה: תרי יומי לבר מהאידנא.

ומנלן דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו?

דלא שריא שכינה עד צפרא דשבתא.

"ופירש מן האשה".

מאי דריש?

נשא קל וחומר בעצמו;
אמר: ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהן אלא שעה אחת, וקבע להן זמן,
אמרה תורה: "היו נכונים ... אל תגשו" ³⁰⁰ (שמות יט, טו),
אני, שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי, ואינו קובע לי זמן - על אחת כמה וכמה!

ומנלן דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו?

דכתיב: "לך אמר להם שובו לכם לאהליכם" (דברים ה, כז),
וכתיב בתריה: "ואתה פה עמד עמדי" ³⁰¹ (דברים ה, כח).

ואית דאמרי:

"פה אל פה אדבר בו" ³⁰² (במדבר יב, ח).

"שבר את הלוחות".

מאי דריש?

אמר: ומה פסח, שהוא אחד מתרי"ג מצות, אמרה תורה: "כל בן נכר לא יאכל בו" ³⁰³ (שמות יב, מז)
התורה כולה וישראל משומדים על אחת כמה וכמה.

ומנלן דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו?

שנאמר: "אשר שברת" ³⁰⁴ (שמות לד, א),
ואמר ריש לקיש:
יישר כחך ששיברת.

תא שמע:

"והיו נכונים ליום השלישי" ³⁰⁵ (שמות יט, יא),

³⁰⁰ ויאמר אל העם היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה

³⁰¹ ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה

³⁰² פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמננת ה' יביט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה

³⁰³ ויאמר ה' אל משה ואהרן ואת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו

³⁰⁴ ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לוחות אבנים קראשנים וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת

³⁰⁵ והיו נכונים ליום השלישי כי פיום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני

רס"י

הא אמרן יום אחד הוסיף. והאי קרא דוהיו נכונים ליום השלישי קודשא בריך הוא אמר ליה ומשה אמר להן היו נכונים לשלשת ימים ולא אמר ליום השלישי אלא פירשו ג' ימים וקרא דכתיב ויהי ביום השלישי בהיות הבקר שלישי לימים שלמים שלילן עמם קאמר:

ת"ש. דתניא בברייתא הכי שלישי שלישי בחדש היה שלישי בשבת היה ולקמן בעי שלישי קמא למאי ע"כ במילתא דשלישי קמיירי וקאמר. עלה שלישי זה שלישי בחדש:

קשיא לרבנן. דשמעין בחד בשבא איקבע ירחא א"כ על כרחך בתרי בשבת אמר ואתם תהיו בתלתא הגבלה בארבעה פרישה ובשביעי נתנה תורה דהא לכ"ע בשבת נתנה תורה:

לכדתניא כו'. והכי קאמר יום שלישי לדברים שהתחיל משה להמשיך לבם של ישראל ולפרש עונשן ומתן שכרן ואותו יום היה שלישי בחדש (ונשמע) לויגד משה שאמר להן לישראל ומה אמרו ישראל למשה על כך שהוצרך משה להגיד למקום והלא לא נאמר בינתים אלא הנה אנכי בא וגו':

זו מצות הגבלה שאע"פ שכתובה אחר מצות פרישה בשלישי נאמרה לו והוצרך להשיב שקבלו עליהן:

עונשה. של תורה: משבבין. כמו וילך שובב (ישעיה נז) שמונעין מלקבל שאם יקבלו יענשו הדברים הללו משבבין את לבם מן המקום ואף על פי כן קיבלו עליהן:

כגידין. ירק מר:

ששי ששי בחדש כו'. לקמיה בעי ששי קמא למאי דהכא ליכא למימר ששי לאותן דברים דבשלמא שלישי דברייתא לעיל איכא למימר דאיירי בהו דהא כל ג' ימים היה משה מדבר באותן הדברים דעל כרחיך ויגד משה בד' כתיב דברים שקבלו בג':

קשיא לרבנן. דמשמע דבחד בשבא איקבע ירחא:

לחנייתן. שהרי בר"ח חנו והכי קאמר ששי לחנייתן הוא הששי בחדש הוא ששי בשבת:

למסען. אף למסען שביום שבאו למדבר סיני נסעו מרפידים:

קשיא לרבי יוסי!

הא אמרין: יום אחד הוסיף משה מדעתו.

תא שמע:

"שלישי" (שמות יט, יא) - שלישי בחדש ושלישי בשבת, קשיא לרבנן!

אמרי לה רבנן:

הא מני? רבי יוסי היא.

"שלישי" למאי?

לכדתניא:

"וישב משה את דברי העם אל ה'"³⁰⁶ (שמות יט, ח), ובתיב: "ויגד משה את דברי העם אל ה'"³⁰⁷ (שמות יט, ט).

מה אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה?

ומה אמר להם משה לישראל?

ומה אמרו לישראל למשה?

ומה השיב משה לפני הגבורה?

זו מצות הגבלה,

דברי רבי יוסי בר יהודה.

רבי אומר:

בתחילה פירש עונשה,

דכתיב: "וישב משה"³⁰⁸ (שמות יט, ח), דברים שמשבבין דעתו של אדם,

ולבסוף פירש מתן שכרה,

דכתיב: "ויגד משה"³⁰⁹ (שמות יט, ט) - דברים שמושבין לבו של אדם באגדה.

ואיכא דאמרי:

"בתחילה פירש מתן שכרה,

דכתיב: "וישב משה" (שמות יט, ח) - דברים שמשבבין דעתו של אדם,

ולבסוף פירש עונשה, דכתיב: "ויגד משה" (שמות יט, ט) - דברים שקשין לאדם בגידיו".

תא שמע:

"שלישי" 310 - שלישי בחדש, שלישי בשבת,

קשיא לרבנן!

הא נמי - רבי יוסי היא.

"שלישי" - למאי?

רבא אמר:

לחנייתן. פז,ב

רב אחא בר יעקב אמר:

למסען.

³⁰⁶ ויענו כל העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וישמע העם בדברי עמר וגם בך ואמינו לעולם ויגד משה את דברי העם אל ה'

³⁰⁷ ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ושמע העם בדברי עמר וגם בך ואמינו לעולם ויגד משה את דברי העם אל ה'

³⁰⁸ ויענו כל העם ויאמרו, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וישמע העם בדברי עמר וגם בך ואמינו לעולם ויגד משה את דברי העם, אל-ה'

³⁰⁹ ויאמר ה' אל משה, הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ושמע העם בדברי עמר, וגם בך ואמינו לעולם ויגד משה את דברי העם, אל-ה'

³¹⁰ יש פסוק כזה!

רש"י

וקא מיפלגי בשבת דמרה.
דכתיב: "פֶּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ" ³¹¹ (דברים ה, יב),
ואמר רב יהודה אמר רב: "פֶּאֶשֶׁר צִוָּה" (דברים ה, יב) במרה ³¹².
מר סבר: אשבת איפקוד,
אתחומין לא איפקוד.
ומר סבר: אתחומין נמי איפקוד.

תא שמע:
"ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים,
בארבעה עשר - שחטו פסחיהם,
ובחמשה עשר - יצאו,
ולערב - לקו בכורות."

"לערב" סלקא דעתך?!
אלא: מבערב לקו בכורות.
ואותו היום חמישי בשבת היה.
מדחמיסר בניסן - חמשה בשבת,
ריש ירחא דאייר - שבתא,
וריש ירחא דסיון - חד בשבת,
קשיא לרבנן!

אמרי לה רבנן:
אייר דההיא שתא עבורי עבריה.
תא שמע דלא עבריה:
"ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים,
בארבעה עשר - שחטו פסחיהם,
בחמשה עשר - יצאו,
ולערב - לקו בכורות."

"לערב" - סלקא דעתך?!
אלא אימא: מבערב לקו בכורות.
ואותו היום חמישי בשבת היה.
השלים ניסן ואירע אייר להיות בשבת.
חסר אייר, ואירע סיון להיות באחד בשבת,
קשיא לרבנן!
הא מני? רבי יוסי היא.

אמר רב פפא:
תא שמע:
"ויסעו מאילים ויבאו כל עדת בני ישראל ... בחמשה עשר יום לחדש השני" ³¹³ (שמות טז, א),
ואותו היום שבת היה,
דכתיב: "ובקר וראיתם את כבוד ה'" ³¹⁴ (שמות טז, ז),
וכתיב: "ששת ימים תלקטוהו" ³¹⁵ (שמות טז, כו),
ומדחמיסר באייר - שבתא,
ריש ירחא דסיון - חד בשבת.
קשיא לרבנן!

שמוז את יום השבת לקדשו פאשר צוה ה' אלהיך ³¹¹

ויצחק אל ה' ויזדהו ה' עץ וישלף אל המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו (שמות טו, כה) ³¹²

ויסעו מאילים ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים ³¹³

ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלנתיכם על ה' ונחנו מה כי תלינו עלינו ³¹⁴

ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו ³¹⁵

³¹¹ שמוז את יום השבת לקדשו פאשר צוה ה' אלהיך

³¹² ויצחק אל ה' ויזדהו ה' עץ וישלף אל המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו (שמות טו, כה)

³¹³ ויסעו מאילים ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים

³¹⁴ ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלנתיכם על ה' ונחנו מה כי תלינו עלינו

³¹⁵ ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו

רס"י

עשר עטירות. ראשון לעשרה דברים:

ראשון לבריאת עולם. שני, שבת היה:

ראשון לנשיאים. להקרב נשיאים לחנוכת הבית: ראשון לכהונה אותו היום שמיני למילואים ועבודה באהרן ובניו ועד עכשיו היה בבכורות:

ראשון לעבודה. לסדר עבודת ציבור תמידין ושאר קרבנות של תרומת הלשכה:

לירידת אש. ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח וגו' (ויקרא ט):

לאכילת קדשים. במחיצה ועד עכשיו היו נאכלים בכל מקום: לשכון בישראל שכינה שרתה שם כדכתיב ושכנתי בתוכם מכלל דעד השתא לא שרתה:

לברך. ברכת כהנים כדכתיב וישא אהרן את ידיו וגו':

לאיסור הבמות. מעכשיו נאסרו שהוא ראוי לפתח אהל מועד כדכתיב ואל פתח אהל מועד לא הביאו:

דהאי שתא. שנה השנית ליציאתם הוקם המשכן:

ד' ימים. כשאתה קובע כל החדשים כסדרן אחד מלא ואחד חסר הו' ארבעה ימים בין תחלת שנה לתחלת שנה אחרת שמנין חדשי לבנה כסדרן שני ימים כולן שבעין חוץ מארבעה ימים:

ואם היתה שנה מעוברת ה'. דקסבר שני האדרים עדינן חסרים ופסח דחוי יום אחד לקמן: ז' חסרים עבוד ולא היו אלא ג' בין פסח לפסח הלכך דאשתקד בה' בשבא ולית ליה דאחרים דאמרי אין מעברין ואין מחסרין שום חדש לצורך אלא לעולם אחד מלא ואחד חסר:

לרבנן ח' חסרים עבוד. ולא היו בין פסח דאשתקד לפסח דהאידינא אלא ב' ימים ונמצא דאשתקד בע"ש:

בשני עלה משה. ושמע ואתם תהיו לי וירד והגיד:

בג' עלה. ושמע הגבלה וירד והגיד:

בד' ירד. להפרישם:

ושוב לא עלה. עד קבלת הדברות שעלו כולם:

ומאחר שלא עלה מהיכן ירד. דאמרי בד' ירד ולא אמרת עלה וירד אלא אימא בד' עלה וירד ושוב לא עלה:

ובחמישי בנה מזבח. כדכתיב ויבן מזבח תחת ההר:

מאי לאו משום תורה. לא היה לו פנאי לעלות שקבלו כולן יחד את הדברות:

אמרי לה רבנן:

אמר דההיא שתא עבדרי עבריה.

אמר ליה רב חביבי מחזינא לרב אשי:

תא שמע:

"ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן" (שמות מ, יז),

תנא:

"אותו יום נטל עשר עטירות: ראשון למעשה בראשית,

ראשון לנשיאים,

ראשון לכהונה,

ראשון לעבודה,

ראשון לירידת האש,

ראשון לאכילת קדשים,

ראשון לשכון שכינה,

ראשון לברך את ישראל,

ראשון לאיסור הבמות,

ראשון לחדשים."

ומדריש ירחא דניסן דהאי שתא - חד בשבת,

דאשתקד - ברביעי בשבת.

דתנא:

"אחרים אומרים:

אין בין עצרת לעצרת,

ואין בין ראש השנה לראש השנה - אלא ארבעה ימים בלבד,

ואם היתה שנה מעוברת - חמשה."

הוה ליה ריש ירחא דאייר - מעלי שבטא,

וריש ירחא דסיון - שבטא,

קשיא בין לרבי יוסי בין לרבנן!

לרבי יוסי - שבועה חסרין עבוד,

פחא, לרבנן - שמונה חסרים עבוד.

תא שמע:

דתנא ב"סדר עולם":

"ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים,

בארבעה עשר - שחטו פסחיהו,

בחמשה עשר - יצאו,

ואותו היום - ערב שבת היתה."

ומדריש ירחא דניסן - ערב שבת,

ריש ירחא דאייר - חד בשבטא,

וסיון - בתרי בשבטא,

קשיא לרבי יוסי!

אמר לה רבי יוסי:

הא מני? רבנן היא.

תא שמע:

"רבי יוסי אומר:

בשני - עלה משה וירד,

בשלישי - עלה וירד,

כס"י

עליה זרב חסדא. לפני רב
חסדא לפי שרב חסדא יושב
והדרשן עומד קאמר עליה
דדומה כמו שהעומד למעלה מן
הישוב:
אוריאל תליתאי. תורה נביאים
וכתובים:
לעם תליתאי. כהנים לויים
וישראלים:
על יד תליתאי. משה תליתאי
לבטן מרים אהרן ומשה:
ביום תליתאי. לפרישה:

ברביעי - ירד ושוב לא עלה.

מאחר שלא עלה, מהיכן ירד?

אלא: ברביעי - עלה וירד.

בחמישי - בנה מזבח והקריב עליו קרבן.

בששי - לא היה לו פנאי.

מאי לאו משום תורה!

לא, משום טורח שבת.

דרש תהוא גלילאה עליה דרב חסדא:

בריד רחמנא:

דיהב אוריאל תליתאי,

לעם תליתאי,

על ידי תליתאי,

ביום תליתאי,

בירחא תליתאי.

כמאן?

כרבנן.

רס"י

16. פח, א

תחתית ההר. תחת ההר ממש :
גיגית. קובא {גיגית, מיכל גדול
 ועגול} שמטילין בה שחר :
מודעא רבה. שאם יזמינס לדין
 למה לא קיימתם מה שקבלתם
 עליכם יש להם תשובה שקבלוה
 באונס :
בימי אחשורוש. מאהבת הנס
 שנעשה להם :
דין. תורה :
בתחילה. קודם שאמרו ישראל
 נעשה ונשמע :
יראה. שמא לא יקבלוה ויחזור
 העולם לתהו ובהו כדרי"ל :
ולבסוף. כשקבלוה :
יום הששי. מאי שנא דכתיב ה'
 ביום גמר מעשה בראשית :
מלמד שהתנה כו'. הששי משמע
 הששי המיוחד במקום אחר
 כדאמרין בעלמא (חולין דף
 צא.) הירך המיומנת אף כאן
 ויהי ערב ויהי בקר של גמר
 בראשית תלוי ביום הששי והוא
 ו' בסיון שנתנה בו תורה מריבוי
 דה' דריש ביה נמי הא :

"ויתיצבו בתחתית ההר"³¹⁶ (שמות יט, יז),

אמר רבי אבדימי בר חמא בר חסא:
 מלמד שקפפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית,
 ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב,
 ואם לאו - שם תהא קבורתכם.

אמר רב אחא בר יעקב:
 מכאן מודעא רבה לאורייתא.

אמר רבא:
 אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש,
 דכתיב: **"קימו וקבלו היהודים"**³¹⁷ (אסתר ט, כז),
"קימו" - מה ש"קבלו" כבר.

אמר חזקיה:
 מאי דכתיב: **"משמים השמעת דין ארץ וראת ופקטה"** (תהילים עו, ט)?
 אם **"יראה"** למה **"פקטה"**?
 ואם **"פקטה"** למה **"יראה"**?
 אלא: בתחילה **"יראה"** ולבסוף **"פקטה"**.

ולמה **"יראה"**?

כדריש לקיש.
 דאמר ריש לקיש:
 מאי דכתיב: **"ויהי ערב ויהי בקר יום הששי"**³¹⁸ (בראשית א, לא) - ה"א יתירה למה לי?
 מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית,
 ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימין,
 ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתהו ובהו.

³¹⁶ ויצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר

³¹⁷ קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעמוד להיות עשירים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה

³¹⁸ וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי

17. פת, א-ב

רפ"י

שני כתרים. מזיו שכינה :
מאה ועשרים. [כל א' וא' נטל
 כתר]:
טענו. הכתרים והכי משמע את
 עדים [אשר היו להם] מהר
 חורב:
בחורב פרקו. דמשמע נמי
 ויתנצלו את עדים מהר חורב:
ומשה יקח. אותו עדי לשון אחר
 את האהל לשון בהלו נרו (איוב
 כט) והוא היה קירון עור פניו:
עושי דברו לשמוע. מוכנין
 לעשות קודם שישמעו ולא כדרך
 שאר עבדים ששומעים תחילה
 את הדבר לידע אם יכולין
 לקבלן עליהם אם לאו:
פריו קודם לעליו. כך דרכו
 וחלוק משאר אילנות חנטת
 פירותיו קודם לעליו:
אצבעתא דידיה. אצבעות ידיו:
וקא מייץ בהו. היה ממעכן
 ברגליו ואינו מבין מתוך
 טירדא:
עמא פזיזא. נמהר:
דקדמיתו פומייכו לאודנייכו.
 קודם ששמעתם אותה היאך
 היא קשה ואם תוכלו לעמוד בה
 קבלתם עליכם לקיימה דסגינן
 בשלימותא. התהלכנו עמו בתום
 לב כדרך העושים מאהבה
 וסמכנו עליו שלא יטענו בדבר
 שלא נוכל לעמוד בו:
בתחלה. בקבלה שקבלתם אחת
 הוא אצלם ולבסוף כשקיימתם
 שתים יש:
לבבתי. קרבתי:

דרש רבי סימאי:

בשעה שהקדימו ישראל **"נעשה"**³¹⁹ (שמות יט, ח) ל'**"נשמע"**³²⁰ (שמות כד, ז),
 באו ששים ריבוא של מלאכי השרת,
 לכל אחד ואחד מיישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד **"נעשה"** ואחד כנגד **"נשמע"**.
 וכיון שחטאו ישראל, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום,
 שנאמר: **"ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב"** (שמות לג, ו).

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

בחורב טענו, בחורב פרקו.

"בחורב טענו" - כדאמרן,

"בחורב פרקו" - דכתיב: **"ויתנצלו בני ישראל"** (שמות לג, ו).

אמר רבי יוחנן:

וכלן זכה משה ונטלן,

דסמיק ליה: **"ומשה יקח את האהל"**³²¹ (שמות לג, ז).

אמר ריש לקיש:

עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לנו,

שנאמר: **"ופדוני ה' ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם"**³²² (ישעיהו לה, י),
 שמחת שמעולם - על ראשם.

אמר רבי אלעזר:

בשעה שהקדימו ישראל **"נעשה"** (שמות יט, ח) ל'**"נשמע"** (שמות כד, ז),

יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו?

דכתיב: **"ברכו ה' מלאכי גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו"** (תהילים קג, כ).
 ברישא - **"עושי"**, והדר - **"לשמע"**.

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

מאי דכתיב: **"כתפוח בעצי היער"**³²³ (שיר השירים ב, ג), למה נמשלו ישראל לתפוח?

לומר לה: מה תפוח זה - פריו קודם לעליו,

אף ישראל - הקדימו **"נעשה"** ל'**"נשמע"**.

ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא,

ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא וקא מייץ בהו, וקא מבוען אצבעתיה דמא.

אמר ליה: עמא פזיזא, דקדמיתו פומייכו לאודנייכו, אכתי בפחזותייכו קיימיתו!

ברישא איבעיא לכו למשמע, אי מציתו - קבליתו,

ואי לא - לא קבליתו.

פ,ב אמר ליה: אנו דסגינן בשלימותא - כתיב בן: **"תמת ישירים תנחם"**³²⁴ (משלי יא, ג),

הנה אינשי דסגן בעלילותא - כתיב בהו: **"וסלף בוגדים ישדם"** (משלי יא, ג).

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

מאי דכתיב: **"לבבתי אחותי כלה לבבתי באחת מעיניך"**³²⁵ (שיר השירים ד, ט)?

בתחילה - באחת מעיניך,

לכשתעשי - בשתי עיניך.

³¹⁹ ויענו כל העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע את דברי העם אל ה':

³²⁰ ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע

³²¹ ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וקרא לו אהל מועד והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה

³²² ופדוני ה' ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה

³²³ כתפוח בעצי היער בן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחמי

³²⁴ תמת ישירים תנחם וסלף בוגדים ישדם

³²⁵ לבבתי אחותי כלה לבבתי באחת מעיניך באחד עין מארמך

רש"י

18. פת, ב

עלובה. חצופה דעולבנא לישנא דחוצפא היא והכי אמר במס' גיטין:
מזנה בתוך חופתה. כישראל כשעמדו בסיני ועשו העגל:
במסיבו. בחופתו:
נתן. עזב ריחו הטוב לאחרים:
ועדיין חביבותא היא גבן. אע"פ שהמקרא מספר בגנותו הראה לנו לשון חבה מדלא כתיב הסריח:
הנעלבים ואינם עולבים. אחרים באין עליהם בחוצפה ולא הן על אחרים:
עושין מאהבת המקום ושמחים ביסורים. על עליבה הבאה עליהם:
צבא רב. כל האומות:
מה פטיש. מתחלק הסלע על ידו לכמה ניצוצות:
למיימינים. עסוקים בכל כחם וטרודים לדעת סודה כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר:
קושרים לו שני כתרים. לדבור שהיה בו ממש ונראה כדכתיב רואים את הקולות (שמות כ):

אמר עולא:

עלובה כלה מזנה בתוך חופתה.

אמר רב מרי ברה דבת שמואל:

מאי קרא?

"עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו" (שיר השירים א, יב).

אמר רב:

ועדיין חביבותא היא גבן,

דכתיב: **"נתן"** (שיר השירים א, יב), ולא כתב: 'הסריח'.

תנו רבנן:

"עלובין ואינן עולבין"**שומעין חרפתו ואינן משיבין,****עושין מאהבה ושמחין ביסורין.**עליהן הכתוב אומר: **"ואהביו כצאת השמש בגבורתו"**³²⁶ (שופטים ה, לא).

אמר רבי יוחנן:

מאי דכתיב: **"ה' יתן אומר המבשרות צבא רב"** (תהילים סח, יב)?

כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות.

תני דבי רבי ישמעאל:

"וכפטיש יפצץ סלע"³²⁷ (ירמיהו כג, כט),

מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות -

אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נחלק לשבעים לשונות.

אמר רב חננאל בר פפא:

מאי דכתיב:

"שמעו! מי נגידים אדבר"³²⁸ (משלי ח, ו)?

למה נמשלו דברי תורה כנגיד?

לומר לה: מה נגיד זה - יש בו להמית ולהחיות,

אף דברי תורה - יש בהם להמית ולהחיות.

היינו דאמר רבא:

למיימינן בה - סמא דחיי,

למשמאילים בה - סמא דמותא.

דבר אחר:

"נגידים" - כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא קושרים לו שני כתרים.³²⁶ מן יאבדו כל אויביו ה' ואהביו כצאת השמש בגבורתו ותשקט הארץ ארבעים שנה³²⁷ הלוא כה דברי פאש נאם ה' וכפטיש יפצץ סלע³²⁸ שמעו! מי נגידים אדבר ומפתח שפתי מישרים

19. כח, ב - פט, א

רפ"י

אע"פ שמיצר ומימר לי דודי.
בעגל שאמר הורד עדיך:

בין שדי ילין. אמר מיד לעשות
לו משכן להיות מצומצמת
שכינתו בין שני הבדים שנראי
במקדש ראשון כשני שדים
דוחקין ובולטין בפרוכת שכנגד
הפתח:

עין גדי. עון עגל שהוא מין
בהמה לשון אחר לשון עכו"ם
העורכים לגד שלחן (ישעיהו
סה):

שכרמתי. שאספתי להתאוות
אלהות הרבה כדכתיב אלה
אלהיך ישראל (שמות לב):

שכורמים עליו. שמאספין עליו
את הבגדים והוא דף ארוכה
ומנוקבת נקבים הרבה ומניח
המוגמר תחתיה והכלים
מתגמרין מדרך הנקבים לישנא
דמיכנש גרסינן:

מעביר ראשון. לגן עדן:

מור עובר. על שהעבירן. גשם
נדבות גבי מתן תורה כתיב
בספר תהלים:

י"ב מיל. זו היא מדת מחניהם
והיו הקרובים לדיבור חוזרין
מפחד הקול עד קצה המחנה:

מדדין אותן. מסייעין אותן
להתקרב מעט מעט שהיו
חלשים כאשר המדדה את בנה
בתחלת הילוכו:

ידודון. משמע הם עצמם ידודון:
ידדון. מדדין אחרים:

תתקע"ד. באלפים שנה שקדמה
תורה לעולם היו עתידין דורות
הללו להבראות שנאמר (תהלים
קה) דבר צוה לאלף דור וראה
הקב"ה שאין העולם מתקיים
בלא תורה כל כך והעבירן ולא
בראן ונתנה לכ"ו דורות הרי
שחסרו תתקע"ד מאלף:

מה אדיר שמך. אדיר הוא
הרבה בארץ ואין ראוי לך ליתן
הודך שם כי אם על השמים:

אמר רבי יהושע בן לוי:

מאי דכתיב: "צור המור דודי לי בין שדי ילין" (שיר השירים א, יג)?

אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא:

רבונו של עולם! אף על פי שמיצר ומימר לי דודי - בין שדי ילין.

"אשפל הכפר דודי לי בכרמי עין גדי" (שיר השירים א, יד)

מי שהכל שלו - מכפר לי על עון גדי, שכרמתי לי.

מאי משמע דהאי "כרמי" לישנא דמכניש הוא?

אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן:

כדתנן:

"נשא של נובס שכורמים עליו את הכלים" (כלים כג, ד).

ואמר רבי יהושע בן לוי:

מאי דכתיב: "לחיינו פערות הבשם" ³²⁹ (שיר השירים ה, יג)?

כל דבור ודבור שניצא מפי הקדוש ברוך הוא - נתמלא כל העולם כולו בשמים.

וכיון שמדיבור ראשון נתמלא - דיבור שני להיכן הלך?

הוציא הקדוש ברוך הוא הרוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון,

שנאמר: "שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר" (שיר השירים ה, יג).

אל תקרי: "שושנים", אלא: 'שושנים'.

ואמר רבי יהושע בן לוי:

כל דיבור ודיבור שניצא מפי הקדוש ברוך הוא - יצתה נשמתן של ישראל,

שנאמר: "נפשי יצאה בדבורו" ³³⁰ (שיר השירים ה, ו).

ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן - דיבור שני היאך קיבלו?

הוריד טל שעתידי להחיות בו מתים והחיה אותם,

שנאמר: "גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה" (תהלים סח, י).

ואמר רבי יהושע בן לוי:

כל דיבור ודיבור שניצא מפי הקדוש ברוך הוא תזרו ישראל לאחוריהן שנים עשר מיל,

והיו מלאכי השרת מדדין אותן,

שנאמר: "מלאכי צבאות ידדון ידדון" ³³¹ (תהלים סח, יג),

אל תיקרי "ידדון" אלא "ידדון".

ואמר רבי יהושע בן לוי:

בשעה שעלה משה למרום,

אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה לילוד אשה בינינו?

אמר להן: לקבל תורה בא.

אמרו לפניו: תמדה ³³² גנוזה שגנוזה לה תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם,

אתה מבקש ליתנה לבשר ודם?!

"מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו" (תהלים ח, ה)?

"ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים" (תהלים ח, ב)!

³²⁹ לחיינו פערות הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר

³³⁰ פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדבורו בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני

³³¹ מלאכי צבאות ידדון ידדון ונתת בית תחלק שלל

³³² ע"פ כתב"י, ראשונים ועוד

רס"י

פירש שדי מזיו. נוטריקון של פרשז:
קנאה יש ביניכם. שאתם באים על ידה לידי רציחה:
מסר לו. למדו:
באדם בשכר. שחרפך וקראוך אדם נוצר מאדמה לשון שפלות:
מסר לו סודו. להקטיר מחתות קטורת בשעת מגפה ולעמוד בין המתים ובין החיים:
ואי לאו דאמר ליה. מלאך המות:
מנא ידע. הלא בתורה לא נכתב:
בדאי אתה. בתמיה:
קושר כתרים. כגון הנך דאמרין בפרק הבונה (דף קד). תגא דקו"ף לגבי ר"ש וכן שעטניז ג"ץ שצריכין כל אות ג' זיונים כדאמרין (במנחות דף כט): ראש הזי"ן נמתח לימין ולשמאל בגג מעט וכן ראש השי"ן השמאלי וכן כל ראשי שבע אותיות הללו בכל מקום שהן:
אין שלום. אין דרך ליתן שלום:
בעירך. במקומך:
לעזרני. לומר תצלח מלאכתך:
מיד. בעליה אחרת אמר לו יגדל נא כח ה':
בא השטן. הוא יצר הרע המחטיא את האדם הוא העולה ומסטיין [והאומר] דהוא מדת הדין אין הגון בעיני:

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: החזיר להן תשובה, אמר לפניו: רבונו של עולם! מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו: אחוז בכסא כבודי, וחזור להן תשובה.

שנאמר: **"מאחז פני כסא פרשו עליו עננו"** (איוב כו, ט), ואמר רבי נחום: מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו. אמר לפניו: רבונו של עולם! תורה שאתה נותן לי, מה כתיב בה? **"אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים"**³³³ (שמות כ, ב). אמר להן: למצרים ירדתם?! לפרעה השתעבדתם?! תורה למה תהא לכם?

שוב: מה כתיב בה?

"לא יהיה לך אלהים אחרים"³³⁴ (שמות כ, ג).

פט, א בין הגוים אתם שרויין שעובדין ^עבודה זרה?!

שוב: מה כתיב בה?

"זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ, ח).

כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות?!

שוב: מה כתיב בה?

"לא תשא"³³⁵ (שמות כ, ז).

משא ומתן יש ביניכם?!

שוב: מה כתיב בה?

"כבד את אביך ואם אִמֶּךָ"³³⁶ (שמות כ, יב).

אב ואם יש לכם?!

שוב: מה כתיב בה?

"לא תרצח" ... "לא תנאף" ... "לא תגנב" (שמות כ, יג).

קנאה יש ביניכם?!

יצר הרע יש ביניכם?!

מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא,

שנאמר: **"ה' אֲדַנְנוּ מִה אֲדִיר שִׁמּוֹ בְּכָל הָאָרֶץ"** (תהילים ח, י).

ואילו "תנה הודך על השמים" לא כתיב.

מיד כל אחד ואחד, נעשה לו אוהב ומסר לו דבר,

שנאמר: **"עלית למדורם שבית שבי לקחת מתנות באדם"**³³⁷ (תהילים סח, יט).

בשכר שקראוך **"אדם"** - לקחת מתנות.

אף מלאך המות מסר לו דבר,

שנאמר: **"ויתן את הקטרת ויכפר על העם"**³³⁸ (במדבר יז, יב),

ואומר: **"ויעמוד בין המתים ובין החיים"**³³⁹ וגו' (במדבר יז, יג),

אי לאו דאמר ליה, מי הוה ידע?

ואמר רבי יהושע בן לוי:

בשעה שירד משה מלפני הקדוש ברוך הוא,

בא שטן ואמר לפניו: רבונו של עולם, תורה היכן היא?

אמר לו: נתתיה לארץ.

הלך אצל ארץ, אמר לה: תורה היכן היא?

אמרה לו: **"אלהים הבין דרכה"**³⁴⁰ וגו' (איוב כח, כג).

הלך אצל ים, ואמר לו: אין עמדי.

³³³ אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים

³³⁴ לא יהיה לך אלהים אחרים על פני

³³⁵ לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא

³³⁶ כבד את אביך ואם אִמֶּךָ למען יארכו ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך

³³⁷ עלית למדורם שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סודרים לשכן יה אלהים

³³⁸ ויקח אהרן פאשיר דבר משה וידן אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטרת ויכפר על העם

³³⁹ ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה

³⁴⁰ אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה

רס"י

כשעלה משה. להר אמר להם
לסוף מ' יום אני בא בתוך שש
שעות הם סבורים שאותו יום
שעלה בו מן המנין הוה והוא
אמר להם מ' יום שלימים יום
ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו
עמו שהרי ב' בסיון עלה נמצא
יום מ' י"ז בתמוז היה ב"ו בא
שטן ועירבב את העולם והראה
דמות חשך ואפילה דמות ענן
וערפל וערבוביא לומר ודאי מת
משה שהרי באו כבר שש ולא
בא ואי אפשר לומר שלא טעו
אלא ביום המעונן בין קודם
חצות לאחר חצות שהרי לא ירד
משה עד יום המחרת שנאמר
וישכימו ממחרת וגו':
באו שש. שקבע לכם:

הלך אצל תהום, אמר לו: אין בי.

שנאמר: "תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי" (איוב כח, יד).

"אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה" (איוב כח, כב).

חזר ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, חיפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה.
אמר לו: לך אצל בן עמרם.

הלך אצל משה, אמר לו: תורה שנתן לך הקדוש ברוך הוא היכן היא?

אמר לו: וכי מה אני שנתן לי הקדוש ברוך הוא תורה?

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, בדאי אתה!?

אמר לפניו: רבוננו של עולם, חמדה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום³⁴¹,
אני אחזיק טובה לעצמי!?

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: הואיל ומיעטת עצמך - תקרא על שמך,

שנאמר: "זכרו תורת משה עבדי"³⁴² (מלאכי ג, כב).

ואמר רבי יהושע בן לוי:

בשעה שעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא שהיה קושר כתרים לאותיות.

אמר לו: משה, אין שלום בעירך!?

אמר לפניו: כלום יש עבד שנותן שלום לרבו!?

אמר לו: היה לך לעזרני!

מיד אמר לו: "ועתה יגדל נא פח ה' פאשר דברת"³⁴³ (במדבר יד, יז).

אמר רבי יהושע בן לוי:

מאי דכתיב: "וירא העם כי ביש משה"³⁴⁴ (שמות לב, א)?

אל תקרי: "ביש", אלא: 'באו שש'.

בשעה שעלה משה למרום, אמר להן לישראל:

לסוף ארבעים יום בתחלת שש אני בא.

לסוף ארבעים יום בא שטן ועירבב את העולם.

אמר להן: משה רבכם היכן הוא?

אמרו לו: עלה למרום.

אמר להן: באו שש.

ולא השגיחו עליו.

מת.

ולא השגיחו עליו.

הראה להן דמות מטתו.

והיינו דקאמרי ליה לאהרן: "מי זה משה האיש" (שמות לב, א).

³⁴¹ ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת (משל ח, ל)

³⁴² זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל הקים ומשפטים

³⁴³ ועתה יגדל נא פח אדני פאשר דברת לאמור

³⁴⁴ וירא העם כי ביש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו

רש"י

20. פט, א-ב

שנאה לעכו"ם. שלא קבלו בו
תורה:
שפרו ורבו. דכל אחד נתעברה
אשתו זכר במצות שובו לכם
לאהליכם ולא ידענא היכא
רמיזא:

אמר ליה ההוא מרבנן לרב כהנא:
מי שמיע לך מאי "הר סיני"?

אמר ליה:
הר שנעשו בו נסים לישראל.

'הר ניסאי' מיבעי ליה!

אלא: הר שנעשה סימן טוב לישראל.

'הר סימנאי' מיבעי ליה!

אמר ליה:
מאי טעמא לא שכיחת קמיה דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דמעייני באגדתא?
דרב חסדא ורבה בריה דרב הונא דאמרי תרווייהו:
מאי "הר סיני"?
הר שירדה שנאה לאמות העולם עליו.

והיינו דאמר רבי יוסי ברבי חנינא:

חמשה שמות יש לו:

"מדבר צין"³⁴⁵ (במדבר כז, יד) - שנצטוו ישראל עליו.

"מדבר קדש"³⁴⁶ (במדבר לג, לו-לז; תהלים כט, ח) - שנתקדשו ישראל עליו.

"מדבר קדמות" (דברים ב, כו) - שנתנה קדומה עליו.

"מדבר פארן"³⁴⁷ (במדבר יב, טז) - שפרו ורבו עליה ישראל.

"מדבר סיני"³⁴⁸ (שמות יט, א) - שירדה שנאה לאמות העולם עליו.

פט, ב

ומה שמו?

חורב שמו.

ופליגא דרבי אבהו,

דאמר רבי אבהו:

"הר סיני"³⁴⁹ (שמות יט, כ) שמו,

ולמה נקרא "הר חורב"³⁵⁰ (שמות ג, א ועוד) שירדה חורבה לאמות העולם עליו.

³⁴⁵ כאשר מריתם פי במדבר צן במדיבת העדה להקדישני במים לעיניהם הם מי מדיבת קדש מדבר צן (במדבר כז, יד)

ויסעו מעצין גבר ויהנו במדבר צן הוא קדש (במדבר לג, לו)

³⁴⁶ ויסעו מקדש ויהנו בהר הקדש בקצה ארץ אדום (במדבר לג, לז)

קול ה' יחיל מדבר יחיל ה' מדבר קדש (תהלים כט, ח)

³⁴⁷ ואחר נסעו העם מהצרות ויהנו במדבר פארן

³⁴⁸ פחדש השלישי לצאת בני-ישראל מארץ מצרים, ביום הזה, באו מדבר סיני

³⁴⁹ וידד ה' על הר סיני אל ראש ההר ויקרא ה' למשה אל ראש ההר ויעל משה

³⁵⁰ ומשה היה רעה את צאן ותריו התנו פתן מדון וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא אל הר האלהים חורבה

רס"י

כשני מיבעי ליה. דומיא דכשלג
דלא כתיב כשלגים:
ארד עמך אעלה גם עלה. כאן
רמז ד' גליות גם ריבויא הוא:
יאמר ה'. אתה אמור התוכחה
ובך אנו תולין:
ימחו. הואיל שחטאו ויתקדש
שמך בעולם כשתעשה דין
בעוברין על דברך:
קראת להן בני בכורי ישראל.
שהיה גלוי לפניך שהן עתידין
לומר לפניך בסיני נעשה ונשמע
לקבל עולך מאהבה כבנים:
דל עשרין דלא ענשת להו. שכן
מצינו בדור המדבר שלא ענש
הקב"ה אלא מכ' שנה ומעלה
דכתיב (במדבר יד) במדבר הזה
יפלו פגריכם וגו' מבן כ' שנה
ומעלה אשר הלינותם עלי:

21. פט, ב

"מנין שקושרין לשון של זהורית [בראש שעיר המשתלח?
שנאמר: "אם יהיו חטאיכם כשנים כשילג ילבינו" ³⁵¹ (ישעיה א, יח)].

"כשנים"?! 'כשני' מיבעי ליה!

אמר רבי יצחק:

אמר להם הקדוש ברוך הוא לישאל:

אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו - כשילג ילבינו.

דרש רבא:

מאי דכתיב: "לכו נא ונזכרה יאמר ה'" - "לכו נא" (ישעיה א, יח)?! 'בואו נא' מיבעי ליה!

"יאמר ה'" (ישעיה א, יח)?! 'אמר ה'" מיבעי ליה!

לעתיד לבא יאמר להם הקדוש ברוך הוא לישאל: לכו נא אצל אבותיכם ויזכירו אתכם.

ויאמרו לפניו: רבוננו של עולם, אצל מי נלך?

אצל אברהם שאמר לו: "ידע תדע" ³⁵² (בראשית טו, יג) - ולא בקש רחמים עלינו?

אצל יצחק שבירך את עשו: "והיה פאשר תריד" ³⁵³ (בראשית כו, מ), ולא בקש רחמים עלינו?

אצל יעקב שאמר לו: "אנכי ארד עמך מצרימה" ³⁵⁴ (בראשית מו, ד), ולא בקש רחמים עלינו?

אצל מי נלך עכשיו?

"יאמר ה'" (ישעיה א, יח).

אמר להן הקדוש ברוך הוא: הואיל ותליתם עצמכם בי - "אם יהיו חטאיכם כשנים, כשילג ילבינו".

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

מאי דכתיב: "כי אתה אבינו,

כי אברהם לא ידענו,

וישראל לא יפירנו,

אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמה" (ישעיהו סג, טז)?

לעתיד לבא יאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: בניה חטאו לי.

אמר לפניו: רבוננו של עולם, ימחו על קדושת שמה.

אמר: אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עליהו.

אמר ליה: בניה חטאו.

אמר לפניו: רבוננו של עולם, ימחו על קדושת שמה.

אמר: לא בסבי טעמא, ולא בדרדקי עצה.

אמר לו ליעקב: בניה חטאו לי.

אמר לפניו: רבוננו של עולם, בני ולא בניה?

בשעה שהקדימו לפניו: "נעשה" ³⁵⁵ (שמות יט, ח) ל"נשמע" ³⁵⁶ (שמות כד, ז),

קראת להם: "בני בכורי" ³⁵⁷ (שמות ד, כב),

עכשיו בני ולא בניה?

ועוד, כמה חטאו?

כמה שנותיו של אדם? שבועים שנה.

דל עשרין דלא ענשת עליהו - פשו להו חמשין.

דל עשרין וחמשה דלילותא - פשו להו עשרין וחמשה.

דל תרתי סרי ופלגא דצלוי ומיכל ודבית הכסא - פשו להו תרתי סרי ופלגא.

אם אתה סובל את כולם - מוטב,

³⁵¹ לכו נא ונזכרה יאמר ה' אם יהיו חטאיכם כשנים כשילג ילבינו אם יאדימו בתולע כצמור יהיו

³⁵² ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה

³⁵³ ועל חרבך תחיה ואת אהרף תעבד והיה פאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך

³⁵⁴ אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך

³⁵⁵ ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה וישב משה את דברי העם אל ה':

³⁵⁶ ויקח ספר הבחירה ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע

³⁵⁷ ואמר את אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל

רס"י

כי אתה אבינו. כנגד יצחק אמרו
 והוא אמר להם הראו כנגד
 הקב"ה שהוא אביכם:
בשלשלאות של ברזל. כדרך כל
 הגולים שהרי ע"פ גזרת גלות
 ירד לשם:
בחבלי אדם. בשביל חיבת
 האדם משכנים למצרים
 בחבלים ולא בשלשלאות:
כמרימי עול על לחייהם. כאדם
 הסובל ומסייע לבהמתו להרים
 עולה מעל צוארה בלוחין
 ובמקלות:
ואט אליו אוכיל. הטיתי לכם
 כח להכיל את עבודת הפרך:

ואם לאו - פלגא עלי ופלגא עליך.

ואם תמצא לומר: כולם עלי - הא קריבית נפשי קמך.

פתחו ואמרו: **"אתה אבינו"** (ישעיהו סג, טז).

אמר להם יצחק: עד שאתם מקלסין לי, קלסו להקדוש ברוך הוא.

ומחוי להו יצחק, הקדוש ברוך הוא בעינייהו.

מיד נשאו עיניהם למרום ואמרים: **"אתה ה' אבינו גאלנו מעולם שימך"** (ישעיהו סג, טז).

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל,

אלא שזכותו גרמה לו,

דכתיב: **"בחבלי אדם אמשיכם בעבתות אהבה,**

ואהיה להם כמרימי על על לחיהם ואט אליו אוכיל" (הושע יא, ד).